

**Голові спеціалізованої вченої ради ДФ 35.051.016
Львівського національного університету імені Івана Франка**

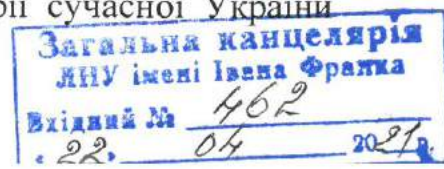
**доктору політичних наук, професору кафедри політології
Литвину Віталію Сергійовичу**

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора політичних наук, професора,
директора Інституту гуманітарних і соціальних наук Національного
університету «Львівська політехніка» Турчин Ярини Богданівни на
кваліфікаційну наукову працю Шаран Ольги Василівни
«Міжнародно-політичні механізми протидії сепаратизму у державах
Європи», подану до захисту у спеціалізовану вчену раду ДФ 35.051.016
Львівського національного університету імені Івана Франка на здобуття
наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія
(галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»).**

Актуальність обраної теми дослідження. Сепаратистські настрої та загалом сепаратизм як суспільно-політичне явище є властиві для усіх сучасних держав. Так, М.Т.Степико зазначає, що на початку ХХІ ст. у світі існує більше півсотні вогнищ сепаратизму, які охоплюють територію 12,7 млн.кв.км., де мешкає понад 200 млн. осіб. Сепаратистський потенціал того чи іншого суспільства формується під впливом різноманітних чинників (етнічних, релігійних, економічних, соціальних, геополітичних тощо) та, безперечно, є безпековим викликом для функціонування кожної державної інституції. Більше того, будь-яка країна може зіткнутися з проблемою сепаратизму, насамперед, у контексті певних кризових ситуацій чи нестабільностей, як-от: економічних, політичних, ідеологічних тощо.

Особливої небезпеки для цілісності держави набувають сепаратистські регіональні рухи, які мають зовнішню підтримку, союзника поза межами держави, що за своїм впливом та потугами перевершує її. Однозначно можна стверджувати, що сепаратизм на Півдні та Сході України став наслідком синергії суспільних розбіжностей (ціннісних, мовних, етнічних, релігійних, економічних та ін.), слабкості державних інститутів, бажання місцевої регіональної еліти здійснювати тиск на центральні органи влади (у тому числі й через сприяння сепаратистським ідеям), а також гібридного впливу Російської Федерації, де активно використовується сепаратизм в якості інструменту зовнішньої політики. Утворені на території сучасної України

квазідержави, тимчасово окуповані території, інші нестабільні регіони у сенсі наявності тут сепаратистських рухів є викликом державній безпеці, а тому потребують вирішення за допомогою ефективного поєднання національних та міжнародних механізмів.

З огляду на це, представлене наукове дослідження Шаран О.В. є актуальним щонайменше з декількох причин. По-перше, хоча в сучасній політичній науці існує чимало досліджень із вивчення сепаратизму, його причин, способів запобігання чи розв'язання, але водночас можемо констатувати відсутність комплексних досліджень політологічного характеру щодо механізмів протидії сепаратизму на міжнародному рівні. Ользі Василівні вдалося виявити та продемонструвати ефективні приклади поєднання механізмів протидії сепаратизму національного та міжнародного рівнів, а також діагностувати хиби на прикладі європейських держав (Сербії, Молдови, України) у розв'язанні чи запобіганні згаданого явища. По-друге, висновки представленої роботи слугуватимуть дороговказом у протидії сепаратизму в Україні, розробці плану дій щодо десепаратизації, реінтеграції тимчасово окупованих регіонів нашої держави, стабілізації ситуації в інших нестабільних її частинах. По-третє, дослідження є важливим і з огляду конкретизації та розширення наукової термінології сучасної політичної науки, адже завдяки авторці визначено/уточнено смислове навантаження низки термінів, як-от: «протидія сепаратизму», «механізм протидії сепаратизму», «міжнародно-політичні механізми протидії сепаратизму» та ін.

Актуальною дисертаційна робота є і для кафедри країнознавства та міжнародного туризму факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка, позаяк слугує важливою складовою для подальшого розвитку кафедральної комплексної наукової тематики, яка присвячена вивченню ролі регіонів у сучасних міжнародних відносинах (номер державної реєстрації 0120U102567).

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Відповідно до усталених вимог, вступ дисертаційної роботи містить декілька важливих структурних елементів. Йдеться про обґрунтованість актуальності теми, її зв'язок з науковими темами Львівського національного університету імені Івана Франка, мету та завдання дослідження. Також визначено об'єкт і предмет роботи, її хронологічні та територіальні межі та виокремлено наукову новизну отриманих результатів. Охарактеризовано методологічну основу дослідження (методи й підходи), розкрито теоретичне й практичне значення отриманих результатів, відображено форми апробації результатів дослідження (12 наукових конференцій різного рівня), кількість публікацій (8 наукових праць) та структуру.

У першому розділі увага фокусується на розкритті теоретико-методологічних засад дослідження сепаратизму. Так, у підрозділі 1.1. з'ясовано стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження (с.21-28) та доводиться брак комплексного політологічного дослідження механізмів протидії сепаратизму на міжнародному рівні, що їх стосують актори міжнародних відносин, керуючись власними геополітичними інтересами. Теоретичні основи та методологічні принципи дослідження сепаратизму розкриті у другому підрозділі роботи (с.29-51). Шаран О.В. розглядає феномен сепаратизму через призму різних рівнів дослідження цього явища, як-от: соціально-філософського; соціологічного, етнопсихологічного та політологічного (с.30-31), що є цілком оправдано з огляду стосування комплексного підходу до розкриття змісту сепаратизму як політологічного явища. Розкрито особливості дослідження сепаратизму у контексті теорії соціальної дії, парадигми конфлікту, антропологічного підходу, теорії глобалізації, примордіалізму та модернізму. Проте головними методологічними принципами політологічного аналізу витоків сепаратизму та механізмів його протидії авторка вважає об'єктивізм, неореалізм, історизм, науковий плюралізм, які застосовуються з урахуванням системного і комплексного підходів (с.34). Розкрито сутність поглядів щодо розуміння сепаратистських рухів Д.Горовіца, С.Роккана, Д.Урвіна, Т.Гурра, Р.Ключника та ін. Виокремлено причини сепаратизму, його ознаки, типи, розкриті поняття «сецесія», «іредентизм», «деволюція», пояснено співвідношення категорій «сепаратизм» і «самовизначення націй», що є важливо для розкриття теми. У третьому підрозділі йдеться про сутність і структуру механізмів протидії сепаратизму. Дослідниця розкриває власне трактування основних понять дисертаційної роботи (с.52-54), а саме: «протидія сепаратизму», «механізм протидії сепаратизму», «національні механізми протидії сепаратизму», «десепаратизація», «міжнародно-політичні механізми протидії сепаратизму» та пропонує їхню типологію. Шаран О.В. висловлює переконання, що вдале поєднання міжнародно-політичних механізмів протидії сепаратизму з національними слугують запорукою ефективного врегулювання сепаратистських конфліктів за умови їх своєчасного застосування (с.67).

Другий розділ роботи присвячений розкриттю національних механізмів протидії сепаратизму в державах Європи та складається із трьох підрозділів. Зокрема, розкриваються сепаратистські тенденції та політика десепаратизації в державах СС (Фінляндія, Данія, Франція, Іспанія, Італія, Бельгія) та Великій Британії (с.69-110); висвітлюються прояви сепаратизму та напрями протидії йому в балканських державах (Сербія, Хорватія, Боснія та Герцеговина) (с.111-120); окреслюються загрози і шляхи протидії сепаратизму в Україні

(с.121-152). Шаран О.В. довела, що в усіх згаданих державах відцентрові тенденції мають дещо відмінні витoki, відтак застосовані на рівні національних держав механізми протидії сепаратизму також різняться (с.153). Так, держави СС застосували ненасильницькі механізми, спрямовані на пошук компромісів, посилення спроможності держави контролювати дезінтеграційні процеси та консолідувати суспільство; балканські держави наприкінці минулого століття використовували насильницькі методи, які порушували норми міжнародного гуманітарного права; на пострадянському просторі сепаратизм пов'язаний із втручанням Російської Федерації у внутрішні справи інших держав (Молдова, Україна).

Третій розділ має своєю метою розкрити зміст політики міжнародних організацій, яка стосується протидії сепаратизму. Тут авторкою визначається роль глобальних гравців у розв'язанні подібних проблем – ООН і НАТО (с.156-174), а також внесок регіональних акторів – СС, Ради Європи, ОБСЄ (с.175 - 214). Увага акцентується й на країнах Вишеградської групи, Литві, Румунії, Франції та ін. щодо ситуації в Україні. Детально розглядається внесок міжнародних акторів у розв'язання даного конфлікту, спровокованого сепаратистськими настроями певних регіонів та підтримкою РФ. На завершення Шаран О.В. виокремлює проблеми та перспективи застосування, власне, міжнародно-політичних механізмів протидії сепаратизму в державах Європи за участю міжнародних організацій (с.200-214). Розкрита діяльність РС у розв'язанні питань тимчасової окупації Криму та збройного конфлікту на Донбасі, а також спеціальної моніторингової місії ОБСЄ. Дослідниця обґрунтувала, що, фактично, ООН, взаємодіючи з НАТО та іншими МО, виконує координуючу роль у розвитку міжнародного співробітництва задля протидії сепаратизму, зокрема через резолюції ГА ООН та РБ ООН щодо підтримки суверенітету й територіальної цілісності низки європейських держав, у тому числі й України. Також розкриті проблеми сфери протидії сепаратизму на рівні глобальних акторів.

Кожен із розділів завершується загальними висновками до них. Натомість основні висновки дослідження (с.219-227) відображають загальний зміст представленої дослідження, є аргументованими, доказовими, переконливими, логічними і не викликають принципових застережень.

Стиль викладу матеріалу є науковим та таким, що відповідає нормативним стандартам до написання такого виду робіт. Загалом представлено Шаран О.В. дослідження є завершеною та комплексною науковою працею, яка підтверджує достатній науковий рівень авторки, якій вдалося досягнути мети роботи, розглянути проблему сепаратизму в країнах Європи комплексно, запропонувати шляхи протидії сепаратизму, що є

вагомим внеском як в розвиток політичної науки, так і вдосконалення політичної практики.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірності. За своєю структурою дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Структура дисертації корелюється з метою та завданнями, які дослідниця визначила у своїй дисертації (с.14-15). Шаран О.В. коректно визначила об'єкт і предмет дисертаційної роботи (с.15) та, фактично, виклад матеріалу дозволяє зрозуміти сутність і структуру міжнародно-політичних механізмів протидії сепаратизму, а також сформулювати рекомендації щодо їх застосування в процесі десепаратизації регіонів окремих європейських держав.

Представлене до розгляду дисертаційне дослідження характеризується логічністю викладу матеріалу, комплексністю та структурованістю, усі підрозділи є взаємопов'язані між собою. Авторка опрацювала чималу джерельну базу (369 найменування), з яких значна частина є іншомовними – 162 позиції. Думки, підходи, концепти тощо авторів, які використовуються в цьому дослідженні мають відповідні посилання. Це дозволило комплексно опрацювати явище сепаратизму у контексті суспільно-політичних процесів на національному та міжнародному рівнях, окреслити власний предмет дослідження, ввести до наукового обігу авторський підхід до розуміння фахової термінології за темою роботи. Теоретико-методологічна база роботи розкрита ґрунтовно, належним чином доведено наукову та теоретико-практичну цінність представленої дисертації, що засвідчує належний дослідницький потенціал Шаран О.В. Апробація результатів дослідження є більшою, ніж достатньою, позаяк основні положення дисертації були репрезентовані як на національному рівні, так і за кордоном (США, Канада, Болгарія, Грузія). Висновки, до яких прийшла авторка є обґрунтованими та такими, що корелюються із завданнями та відображають ключові отримані результати дисертації.

Відтак, можемо узагальнити, що представлена дисертація Шаран О.В. є комплексним, цілісним, самостійним і завершеним науковим дослідженням, а його результатом стали коректно сформульовані наукові положення, висновки та рекомендації.

Наукова новизна та достовірність держаних результатів.

Результати дослідження Шаран О.В. на тему «Міжнародно-політичні механізми протидії сепаратизму у державах Європи» є достовірними, не викликають сумнівів та містять наукову новизну. Ця робота є першою спробою у вітчизняній політичній науці комплексно і всебічно дослідити

міжнародно-правові механізми протидії сепаратизму в державах Європи. Авторці вдалося розширити/вдосконалити термінологію політичної науки, даючи тлумачення понять «протидія сепаратизму», «міжнародно-політичні механізми протидії сепаратизму», «десепаратизація» з огляду на сучасні тенденції у розвитку сепаратизму та його запобіганню. На особливу увагу заслуговує запропонована Шаран О.В. типологія міжнародно-політичних механізмів протидії сепаратизму, які були виокремлені з сепаратистської практики європейських держав, а також спеціальних засобів політичного впливу (примусових й непримусових) задля врегулювання конфліктних ситуацій, запобігання ескалації насилля тощо. Дослідниця обгрунтувала та виокремила дефініції та ознаки різних типів сепаратизму – західноєвропейського, балканського та східноєвропейського, застосовуючи методику виявлення виражених спільних і відмінних ознак дезінтеграційних процесів у певних регіонах європейських держав, їх закономірностей, причин та наслідків. Це дозволило запропонувати ефективні механізми протидії поширенню сепаратистських настроїв. Також Шаран О.В. довела кореляцію між часовими термінами застосування механізмів протидії сепаратизму та їх ефективністю на прикладах різних європейських держав. Положення наукової новизни роботи мають не лише теоретичне, а й очевидне практичне навантаження та відповідають нормативним вимогам до написання дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Результати, отримані внаслідок проведеного дослідження, мають як теоретичне, так і практичне значення. Безперечно, матеріали дисертації можуть слугувати теоретичною основою для цілої низки освітніх компонентів задля розкриття теми сепаратизму як політологічного явища, проведенню подальших наукових досліджень в цій сфері з огляду на постійну динаміку міжнародної та національної ситуації. З практичного значення, то висновки роботи можуть бути використані у виробленні конкретних кроків, заходів задля врегулювання ситуації, пов'язаної з сепаратистськими рухами в Україні. Тут йдеться не лише про тимчасово окупований Крим чи квазідержавні утворення на Сході України, а й інші потенційно нестабільні регіони – Закарпаття, Північна Буковина. Пропоновані ідеї Шаран О.В. можуть бути використані органами державної влади різних рівнів, а також представниками ГО з метою протидії та запобіганню поширенню сепаратизму в Україні.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Основні положення дисертації повною мірою висвітлено у восьми наукових статтях, з яких чотири

– у фахових виданнях України, одна – у наукових періодичних виданнях іншої держави за напрямом досліджень, а також у дванадцяти тезах доповідей на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Оцінка ідентичності анотації та основних положень дисертації. Зміст опублікованої анотації відповідає основним положенням, які містяться в тексті дисертаційної роботи. Анотація представлена двома мовами – українською та англійською, коротко відображає основний зміст наукової роботи. Анотація та текст дисертації оформлено відповідно до вимог «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167.

Дотримання здобувачем вимог академічної доброчесності. Дисертаційна робота Шаран О.В. містить посилання на джерела інформації, які відображають ідеї, підходи, розробки, дані, твердження інших дослідників. Також у дисертації не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації наукових даних.

Відповідність дисертації спеціальності та галузі науки, з якими вона представлена до захисту. Предмет, зміст і висновки дисертації відповідають спеціальності 052 Політологія (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»).

Дискусійні положення та побажання. Безперечно, робота Шаран О.В. заслуговує на позитивну оцінку, однак варто виокремити поодинокі зауваження та рекомендації, які, на нашу думку, можуть слугувати підґрунтям для наукової дискусії під час процедури публічного захисту. Вважасмо, що дисертаційна робота значно виграла б, якщо б авторці вдалося:

1. Посилити певні структурні елементи вступу роботи, а саме: хоча в меті роботи зазначено, що дослідниця вважає за потрібне з'ясувати ефективність застосування міжнародно-політичних механізмів протидії сепаратизму в державах Європи (с.14), проте це жодним чином не відображено в завданнях роботи (с.15). На нашу думку, також було б доцільно запропонувати чіткі критерії визначення ефективності міжнародно-політичних механізмів протидії сепаратизму. Відтак, у завданнях роботи варто зафіксувати пункт про вибір критеріїв порівняння та визначення ефективності застосування механізмів протидії сепаратизму в країнах Європи; хоча у вступі визначено територіальні межі дослідження (с.16), а саме держави-члени ЄС, Велика Британія, балканські та східноєвропейські країни, проте авторка не конкретизувала, який саме підхід був використаний до окреслення поняття «держави Європи», яке фігурує у назві роботи. Бо в іншому випадку, до країн Європи також можна віднести Туреччину, Росію, Грузію, Азербайджан, яким

аналогічно властиві сепаратистські тенденції та конфлікти для розв'язання котрих використовуються міжнародні й національні інструменти; методологічну базу дослідження складають методи, принципи та підходи, хоча у вступі йдеться виключно про методи та системний підхід. Натомість принципи залишилися поза увагою авторки (с.16); робота містить елементи наукової новизни, але сам виклад пунктів наукової новизни у вступі дисертації потребує конкретизації. Наприклад, йдеться про запропоноване авторське визначення ключових понять роботи, наприклад, «міжнародно-політичні механізми протидії сепаратизму» (п.1.), але не надано конкретизації його змісту, у п.2. не є конкретизованою авторська типологія міжнародно-політичних механізмів протидії сепаратизму, не конкретизовано як саме уточнено поняття «сепаратизму» (с.18) тощо; окреслюючи теоретичне і практичне значення результатів дослідження, Шаран О.В. акцентує свою увагу виключно на академічних можливостях їхнього застосування, оминаючи увагою значення роботи для вироблення політики протидії сепаратизму та розв'язанню конфліктів, у тому числі й в Україні. Хоча сам зміст роботи засвідчує не лише її теоретичне значення, а й практичне для врегулювання ситуації на Сході та в Криму, а також запобіганню активізації сепаратистських рухів в інших регіонах України; список публікацій демонструє, що Шаран О.В. має публікації у співавторстві, але така деталь не відображена у підрозділі вступу за назвою «Особистий внесок здобувача» (с.19).

2. Авторка оперує терміном «*міжнародно-політичні механізми протидії сепаратизму*», але назва п.3.2. роботи звучить «*Політичні механізми протидії сепаратизму на рівні європейських регіональних організацій*». Відкритим залишається питання щодо зіставлення цих понять чи їх уніфікації. Також варто було більшою мірою корелювати між собою поняття «механізм протидії сепаратизму», «національні механізми протидії сепаратизму», «міжнародно-політичні механізми протидії сепаратизму». Так, у першому випадку це сукупність засобів, методів та інструментів для запобігання та боротьби з наслідками сепаратизму, у другому – система державних заходів, норм і принципів, методів та інструментів з метою запобігання поширенню сепаратизму, боротьби з проявами сепаратизму в окремих регіонах країни (*тут є норми і принципи, але вже не йдеться про боротьбу з наслідками сепаратизму*), у третьому – це система дій, методів і превентивних інструментів, які застосовують міжнародні актори для попередження, урегулювання конфліктних ситуацій, відновлення миру й безпеки в регіонах. Не зовсім зрозуміло, яким чином корелюються між собою поняття «*міжнародно-політичні механізми протидії сепаратизму*» та «*міжнародно-правові механізми протидії сепаратизму*». З тексту роботи зрозуміло, що

перше поняття є значно ширшим, а друге є його складовою. Доцільно було детально прописати різницю між зазначеними поняттями та обґрунтувати авторське бачення, що, власне, «міжнародно-правовий механізм» є частиною «міжнародного-політичного механізму протидії сепаратизму». Останній авторка часто ототожнює з «політичним механізмом», прибираючи слово «міжнародний» (с.67, назви підрозділів роботи).

3. Подекуди посилення потребують проміжні висновки по тексту роботи. Наприклад, йдеться про висновок п.1.2. дисертації (с.28), який більшою мірою мав би корелюватися із метою та предметом дослідження, обґрунтувати актуальність даного дослідження.

4. У розділі 1.2. при розкритті змісту рівнів досліджень феномену сепаратизму (соціально-філософський, соціологічний, етнопсихологічний, політологічний) (с.29 - 31) варто було вказати науковців, які провадили вивчення проблеми сепаратизму у межах того чи іншого рівня. Також у цьому розділі варто було конкретизувати, які є найбільш вживані визначення сепаратизму в сучасній політичній науці з метою обґрунтування авторського уточнення поняття «сепаратизм».

5. Варто було обґрунтувати, чому авторка згадує у дослідженні проблему Криму, Сходу України, Закарпаття, але, наприклад, оминає увагою проблеми сепаратизму на Буковині. Також на рівні регіональному розглядаються ЄС, РЄ, ОБСЄ у процесах запобігання та протидії сепаратизму, але поза належною увагою дослідниці залишилися ГУАМ та ОЧЕС.

6. У тексті є певні стилістичні та технічні огріхи, наприклад, «першими успішними проявами сепаратизму можна назвати...» (с. 40); «польські науковці трактують сепаратизм як...» (с.42), але не конкретизовано, які саме науковці; «поняття «механізмів» у різних джерелах визначене як...», але посилання на самі джерела у тексті відсутні; «підступні дії», «придушити російську агресію» та ін. (с.144).

7. Доцільно було схематично відобразити основні риси наведених типів сепаратизму, механізми запобігання чи роз'язання, які до них стосувалися, критерії щодо їхньої ефективності та, власне, вивести саму їхню ефективність.

Проте висловлені зауваження не зменшують теоретичної та практичної цінності отриманих результатів представленої до розгляду дисертаційної роботи, а швидше можуть бути врахованими в подальших наукових напрацюваннях авторки з метою вдосконалення наукового кругозору. Загалом представлена дисертаційна робота виконана на належному науковому рівні, а її змістове наповнення свідчить про достатній рівень володіння Шаран О.В. матеріалом за проблематикою сепаратизму та інструментарію його протидії, доводить дослідницький потенціал авторки.

Загальний висновок. Здійснений аналіз рукопису дисертаційної роботи Шаран О.В. дає змогу зробити висновок, що за своїм змістом, теоретичним наповненням і практичною цінністю є завершеною кваліфікаційною працею, де представлені нові науково обґрунтовані результати.

Дисертаційна робота Шаран О.В. на тему: «Міжнародно-політичні механізми протидії сепаратизму у державах Європи» відповідає галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 052 «Політологія» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року № 283), п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, який затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167). Шаран Ольга Василівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія».

Офіційний опонент:

професор, доктор політичних наук,
директор Інституту гуманітарних і соціальних наук
Національного університету «Львівська політехніка»

 Я.Б. Турчин

Підпис засвідчую.

Вчений секретар

Національного університету «Львівська політехніка»

доц. Брилинський Р.Б.